

El trastorn Específic del Llenguatge: més enllà del perfil psicolingüístic

M. Isabel Navarro

El Trastorn Específic del Llenguatge (TEL) és un dèficit lingüístic que afecta el desenvolupament normal del llenguatge, en què es poden veure implicades tant la comprensió com l'expressió, i en què es mostra un rendiment cognitiu superior al lingüístic. L'objectiu d'aquest treball és estudiar el perfil psicolingüístic de nens amb TEL. S'hi estudien setze nens, vuit amb TEL i vuit que segueixen la pauta estàndard de desenvolupament del llenguatge (NP); tots els nens tenen entre 5 i 9;4 anys d'edat. Les diferències són notables entre els dos grups de nens estudiats, tant quantitativament com qualitativament. En l'estudi es pot observar que la comprensió es relaciona directament amb els errors gramaticals i sintàctics en el nens amb TEL. També es destaquen les relacions existents entre errors de formulació i errors gramaticals i sintàctics, d'una banda, i entre aquests dos últims, de l'altra. Les característiques que mostren els nens amb TEL comprometen el seu procés d'escolarització i la seva integració social.

Paraules clau: Trastorn Específic del Llenguatge (TEL), dèficits de llenguatge, adquisició del llenguatge, patologia del llenguatge.

Introducció

Sempre crida l'atenció escoltar una nena de 7 anys que, després d'un any i mig d'intervenció, et digui "yo no jugaba con los niños en el apartamento, porque como yo no los entendía a ellos, y ellos no me entendían a mi, pues no jugaba. Pero ahora sí que juego porque ya me entienden". Ens està manifestant l'aïllament social que pot provocar un dèficit de llenguatge i més concretament el Trastorn Específic del Llenguatge (des d'ara TEL). Aquest és un dèficit en què es troba alterat el

desenvolupament normal del llenguatge i en el qual es poden veure implicades tant la comprensió com la producció. Tradicionalment s'ha insistit que no pot existir associat al TEL un dèficit d'audició, deficiència mental, alteració del SNC, trastorns psicopatològics i cognitius, ni dèficit social que en justifiqui l'aparició. Els nens que pateixen TEL manifesten, així mateix, un rendiment cognitiu superior al lingüístic. La prevalença d'aquest trastorn varia segons els autors. Crespo i Nardona (2003) l'estableixen en un 2%. Normalment, no tots els nivells del llenguatge es troben afectats per igual, sempre hi trobem algun o alguns més preservats. No obstant això, s'ha d'especificar que l'alteració d'un determinat nivell de llenguatge pot causar un efecte "cascada" sobre els restants.

Classificació

Els diferents estudis realitzats revelen l'existència de dificultats en el processament de la informació que afecten tant la competència com l'emmagatzematge i la recuperació d'aquella.

La gran variabilitat de perfils psicolingüístics que comporta el TEL va plantejar la necessitat de dissenyar una classificació estàndard d'aquest trastorn; la més coneguda és la de Rapin i Allen (1988) i l'apareguda al DSM IV (1994), que segueix aquesta mateixa línia. S'estableixen tres grups d'acord amb les vies afectades, cadascun dels quals agrupa diferents subcategories que mostren un comportament psicolingüístic específic:

- Trastorns d'expressió: Dispraxia verbal, dèficit de programació fonològica.
- Trastorns d'expressió i recepció: Agnòsia auditiva verbal i dèficit fonològic sintàctic.
- Trastorns de processament d'ordre superior: Dèficit lexicosintàctic i dèficit semanticopràgmat.

Altres classificacions han intentat aprofundir més en les característiques psicolingüístiques i de processament pròpies dels nens amb TEL. Així Fletcher (1992), després d'un estudi exhaustiu de la comprensió i de la producció d'aquests nens, va establir cinc perfils psicolingüístics diferents:

- Nens que mostren pocs errors de controladors (mazes), problemes de formulació, errors gramaticals. La majoria posseeix una bona sintaxi i, no obstant això, no arriben a assolir un nivell adequat de llenguatge d'acord amb el seu moment evolutiu. Poden

mostrar problemes de comprensió.

- Nens que mostren problemes de formulació, pobresa sintàctica, i de comprensió.
- Nens que presenten dificultats de formulació, gran nombre de controladors (mazes), bon nivell sintàctic i errors de tipus gramatical en menor freqüència.
- Nens que mostren dificultat en l'elaboració d'oracions complexes, amb poc domini de les estructures sintàctiques, problemes de formulació i relativament pocs errors gramaticals.
- Nens que presenten errors gramaticals i un baix nivell d'elaboració d'estructures sintàctiques.

Com es pot observar, no hi ha un únic nivell afectat en el llenguatge, sinó que, molt al contrari, s'aprecia una dissociació entre els diferents nivells de llenguatge, cosa que comporta que la producció dels nens amb TEL s'aparti de la norma estàndard de desenvolupament (Navarro, 1997).

A tota aquesta variabilitat de perfils s'han d'afegir les diferències individuals pròpies del procés estàndard d'adquisició, i les individualitats pròpies del dèficit, que es fan encara més evidents en els primers anys d'edat escolar, segons Hewitt, Hammer, Yont, Tomblin (2005).

Etiologia

Són diversos els estudis que han intentat investigar, des de la neurologia, la causa d'aquesta pertorbació del llenguatge; però, de moment, no es pot parlar de forma concloent d'una única lesió. Alguns estudis han detectat asimetries cerebrals anòmales (Plante, 1991) i alteracions en les àrees subcorticals (Aram, Eisele; 1994). Altres investigadors (Neville, Coffey, Holcomb, Tallal, 1993) van realitzar proves de potencials evocats en els nens amb TEL, i van trobar distintes anomalies en el girus temporal, que podrien justificar la dificultat que pateixen aquests nens a l'hora de processar el senyal acústic (Plante, Swisher, Vance i Rapasak, 1991).

Hi ha també estudis genètics realitzats en la família KE. Els components d'aquesta família mostren freqüentment alteracions en la sintaxi i dispràxia verbal que es correlacionen amb una translocació del cromosoma 7 en la regió específica 7q31.2. També s'ha pogut comprovar aquesta anomalia en altres persones alienes a la família KE que mostraven també les mateixes pertorbacions lingüístiques, però aquest

descobriments solament fa referència a un determinat perfil psicolingüístic (Lai, Fisher, Hurst, Vargha-Khadem, Monaco, 2001). Actualment hi ha diferents estudis que relacionen els trastorns del llenguatge amb altres cromosomes, la qual cosa fa pensar que el llenguatge, al igual que la resta de capacitats cognitives superiors, està associat a una herència de caràcter poligenètic.

Altres investigacions realitzades per Tallal (2000), Laing i Espeland (2005), argumenten que l'origen de les alteracions d'aquest dèficit rau en la dificultat que pateixen els nens amb TEL de processar aquells senyals acústics que mostren substància fonètica baixa i que canvien ràpidament. Aquest comportament repercutiria en l'adquisició del sistema fonològic i, consegüentment, en altres nivells del llenguatge. En aquest procés quedaria implicada la codificació i la descodificació.

Per altra banda, hi ha estudis (Montgomery; 2000, 2003) que posen de manifest les dificultats d'aquests nens relacionades amb la memòria a curt i llarg termini. Segons l'autor, les dificultats de comprensió d'oracions i adquisició del lèxic i morfologia que experimenten aquests nens podrien estar relacionades amb la memòria i podrien repercutir també en el processament general de la informació.

Objectiu de l'estudi

L'objectiu d'aquest treball és estudiar el perfil psicolingüístic dels nens amb TEL i la seva relació amb la comprensió, utilitzant les categories establertes per Fletcher (1992).

Metodologia

S'opta per la metodologia observacional. Es realitza un estudi transversal de nens diagnosticats amb TEL i nens que segueixen la norma estàndard de desenvolupament, que actuen com a controls. D'aquesta manera, podem valorar si els nens amb TEL s'aparten en realitat de la pauta estàndard de desenvolupament i en quin sentit ho fan.

Metodològicament, ens trobem amb dos problemes, el primer és la baixa prevalença d'aquest dèficit (un 2%) i el segon és la necessitat de realitzar una selecció exhaustiva de la mostra (per poder controlar possibles variables estranyes que ens distorsionin els resultats). Així, aquells nens dels quals no es posseeix la informació necessària i suficient

cient (informes procedents dels diferents professionals útils per descartar altres patologies) no són seleccionats per a l'estudi. Com a conseqüència d'aquests dos fets, el nombre de participants en el treball no és nombrós. Per aquest motiu, s'han consultat diversos estudis (vegeu Fletcher, 1992; Conti-Ramsden, Crutchley i Botting, 1997; Crosbie, Dodd, Howard, 2002; entre altres) i s'ha comprovat que en aquests casos les mostres també eren petites per les mateixes raons exposades. S'aprecia també que, en alguns estudis, no s'inclou la distinció entre retard i trastorn específic del llenguatge a l'hora de seleccionar la mostra, fins i tot alguns estudis inclouen infants amb qualsevol problema específic que afecti la parla. En el nostre cas, hem seleccionat exclusivament els nens amb trastorn específic i, per això, ens recolzem en Bishop i Rosenbloom (1987), que afirmen que retard i trastorn són dues categories diagnòstiques diferents.

Mostra

Tenint en compte els aspectes citats anteriorment, es van seleccionar 8 nens amb TEL i 8 nens control (NP). Seguint les directrius exposades al llarg de l'exposició teòrica, solament es van seleccionar aquells nens als quals prèviament se'ls havia descartat (a través dels especialistes corresponents) problemes neurològics, d'audició, psicoafectius i socials. Els nens del grup control també reunien aquestes característiques, però a més no mostraven cap dèficit en la parla, llenguatge o comunicació. Tampoc s'havien detectat en la família antecedents d'alteracions cognitives ni de llenguatge.

Grup de nens amb TEL:

- Edat cronològica: nens compresos entre els 5 i els 9;4 anys
- Variables sociodemogràfiques:
- Nivell sociocultural familiar: mitjà
- Llengua familiar: català i castellà
- Variables d'escolaritat:
- Llengua vehicular de coneixements: català
- Escolarització: inici d'escolarització P3
- Altres necessitats: assisteixen a logopèdia i a educació especial

Grups de nens NP (grup control):

- Edat cronològica: nens compresos entre els 5 i els 9;4 anys
- Variables sociodemogràfiques:
- Nivell familiar sociocultural: mitjà

- Llengua familiar: català i castellà
- Variables d'escolaritat:
- Llengua vehicular de coneixements: català
- Escolarització: inici d'escolarització a P3
- Altres necessitats: no han necessitat mai la logopèdia ni l'educació especial

Procediment

Les diferents produccions han estat gravades en cintes d'àudio i vídeo transcrits seguint el sistema SALT (1985). Posteriorment, es van categoritzar les produccions, usant com a base el sistema de categories elaborades per Fletcher (1992). El procés de codificació es va controlar mitjançant la concordança interobservadors, i es van obtenir els valors compresos entre $K= 0,85$ i $0,87$. La unitat d'anàlisi és l'oració i es va optar pel criteri gramatical per a identificar-la. En cas d'ambigüitat, es va seguir el criteri entonacional com a delimitació d'oració. En cada registre es van rebutjar els primers 5 minuts i es van comptabilitzar 100 oracions.

Entrevista

Les entrevistes van tenir una durada aproximada de 45 minuts. Van ser de caràcter semiestructurat. En elles els participants jugaven i parlaven de temes d'interès per al nen. Es va mantenir un contacte previ amb tots els participants per tal d'evitar l'efecte de reactància que pogués presentar el nen davant una persona desconeguda.

Observador

L'observador era sempre la mateixa investigadora, que actuava com a participant extern en una situació natural. Es controla d'aquesta manera la variable estil discursiu de l'observador.

Categories

Tenint en compte les categories proposades per Fletcher (1992) i les modificacions aplicades, hem elaborat el quadre categorial següent:

Mazes (o controladors)	Errorrs de formulació	Errorrs gramati- cals	Errorrs de com- prensió
Pauses	a) Relacionats amb el lèxic: accés al lèxic, selecció lèxica, planificació	Paraules funció: omissió, ús incorrecte	Associats a intervencions sintàctiques simples
Marcadors de continuïtat	b) Relacionats amb la sintaxi: correspondència cadenes temàtiques/cadenes sintàctiques	Errorrs morfològics associats al sintagma nominal: omissió, ús incorrecte	Associats a intervencions sintàctiques complexes
Falsos inicis, abandó de produccions	Ordre dels constituents	Errorrs morfològics associats al sintagma verbal: omissió, ús incorrecte	Associats a intervencions estructuralment ambigües
Modificacions	Complexitat de l'oració, expansió oracional		Associats a intervencions semànticament ambigües

Resultats

En primer lloc, es comprova el supòsit de normalitat de les variables dependents en cada nivell de la variable independent.

Pruebas de normalidad

	Grupo	Shapiro-Wilk		
		Estadístico	df	Sig.
Controladores	Niños TEL	,933	7	,578
	Niños control	,899	7	,326
Errores formulación	Niños TEL	,876	7	,210
	Niños control	,975	7	,934
Errores gramaticales	Niños TEL	,933	7	,579
	Niños control	,971	7	,909
Errores comprensión	Niños TEL	,964	7	,851
	Niños control	,851	7	,125
Errores sintácticos	Niños TEL	,940	7	,639
	Niños control	,939	7	,633

Taula 1. Proves de normalitat de les variables dependents en cada nivell de la variable independent.

Com es pot observar a la taula 1, cap de les variables incompleix el supòsit de normalitat.

Estadísticos de grupo

	Grupo	N	Media	Desviación tip.	Error típ. de la media
Controladores	Niños TEL	7	48,5886	26,49560	10,01440
	Niños control	7	37,8129	15,42072	5,82848
Errores formulación	Niños TEL	7	78,4014	35,20094	13,30471
	Niños control	7	9,3129	4,20314	1,58864
Errores gramaticales	Niños TEL	7	56,3629	28,51365	10,77715
	Niños control	7	10,8300	3,87236	1,46362
Errores comprensión	Niños TEL	7	31,4714	9,68327	3,65993
	Niños control	7	,5357	,61827	,23369
Errores sintácticos	Niños TEL	7	29,5171	16,46899	6,22469
	Niños control	7	4,2600	1,92200	,72645

Taula 2. Estadístics descriptius de les variables dependents en funció que els participants mostrin TEL o siguin els nens del grup control.

Apreciem que les diferències són notables entre els dos grups llevat de la variable *controladors*.

		Prueba de muestras independientes									
		Prueba de Levene para la igualdad de varianzas		Prueba T para la igualdad de medias							
		F	Sig.	t	gl.	Sig. (bilateral)	Diferencia de medias	Error (p. de la diferencia)	95% Intervalo de confianza para la diferencia		
									Inferior	Superior	
Controladores	Se han asumido varianzas iguales	1,426	,255	,930	12	,371	10,77571	11,58704	-14,470	36,02169	
	No se han asumido varianzas iguales			,930	9,646	,375	10,77571	11,58704	-15,171	36,72208	
Errores formulación	Se han asumido varianzas iguales	31,729	,000	5,156	12	,000	69,08857	13,39921	38,894	98,28295	
	No se han asumido varianzas iguales			5,156	6,171	,002	69,08857	13,39921	36,521	101,656	
Errores gramaticales	Se han asumido varianzas iguales	16,984	,001	4,187	12	,001	45,53286	10,87608	21,836	69,22980	
	No se han asumido varianzas iguales			4,187	6,221	,005	45,53286	10,87608	19,148	71,91792	
Errores comprensión	Se han asumido varianzas iguales	8,184	,014	8,435	12	,000	30,93571	3,66738	22,945	38,92626	
	No se han asumido varianzas iguales			8,435	6,049	,000	30,93571	3,66738	21,980	39,89192	
Errores sintácticos	Se han asumido varianzas iguales	13,561	,003	4,030	12	,002	25,25714	6,26694	11,603	39,91163	
	No se han asumido varianzas iguales			4,030	6,163	,007	25,25714	6,26694	10,021	40,49378	

Taula 3. Prova t de Student de comparació de mitjanes per a cada una de les variables dependents en funció que els participants mostrin TEL o siguin els nens del grup control.

La prova de comparació de mitjanes mostra que hi ha diferències entre els nens amb TEL i els nens pertanyents al grup control en les variables: errors de formulació ($t(6.17) = 5.16; p < .002$); errors gramaticals ($t(6.22) = 4.19; p < .005$); errors de comprensió ($t(6.05) = 8.43; p < .000$), i errors sintàctics ($t(6.16) = 4.03; p < .007$). Si s'observen les mitjanes de la taula 2, s'arriba a la conclusió que els nens amb TEL cometen més errors de formulació, gramaticals, de comprensió i sintàctics, que els nens del grup control. No es troben diferències significatives en la variable "mazes".

A continuació ens plantegem la següent pregunta: existeixen relacions entre els errors de comprensió i la resta de variables dependents incloses en l'apartat anterior en el grup de nens amb TEL? Per a contestar aquesta pregunta, s'ha analitzat la correlació entre cada variable dependent i la variable comprensió en el grup de nens amb TEL (vegeu taula 4).

Correlaciones

		Errores comprensión
Controladores	Correlación de Pearson	,421
	Sig. (bilateral)	,347
	N	7
Errores formulación	Correlación de Pearson	,608
	Sig. (bilateral)	,147
	N	7
Errores gramaticales	Correlación de Pearson	,794*
	Sig. (bilateral)	,033
	N	7
Errores sintácticos	Correlación de Pearson	,821*
	Sig. (bilateral)	,023
	N	7

* La correlación es significativa al nivel 0,05 (bilateral).

Taula 4. Correlacions entre les variables dependents

Com es pot observar a la taula 4, la comprensió es correlaciona positivament de manera significativa amb els *errors gramaticals* i *sintàctics*.

Correlaciones

		Controladores	Errores formulación	Errores gramaticales	Errores comprensión	Errores sintácticos
Controladores	Correlación de Pearson	1	,523	,506	,421	,556
	Sig. (bilateral)		,228	,247	,347	,195
	N	7	7	7	7	7
Errores formulación	Correlación de Pearson	,523	1	,903**	,608	,898**
	Sig. (bilateral)	,228		,005	,147	,006
	N	7	7	7	7	7
Errores gramaticales	Correlación de Pearson	,506	,903**	1	,794*	,965**
	Sig. (bilateral)	,247	,005		,033	,000
	N	7	7	7	7	7
Errores comprensión	Correlación de Pearson	,421	,608	,794*	1	,821*
	Sig. (bilateral)	,347	,147	,033		,023
	N	7	7	7	7	7
Errores sintácticos	Correlación de Pearson	,556	,898**	,995**	,821*	1
	Sig. (bilateral)	,195	,006	,000	,023	
	N	7	7	7	7	7

** La correlación es significativa al nivel 0,01 (bilateral).

* La correlación es significativa al nivel 0,05 (bilateral).

Com es pot apreciar a la taula de correlacions, la variable *controladors* no es correlaciona de manera significativa amb cap altra variable de les estudiades. També destaquen les correlacions positives entre *errors de formulació* i *errors gramaticals* ($r = .90$) i amb els *errors sintàctics* ($r = .90$); i entre aquests dos últims, que és gairebé total ($r = 0.99$).

Fins aquí hem observat que en la categoria *controladors* no s'aprecien diferències significatives entre els dos grups de nens estudiats a nivell estadístic; però, si analitzem les dades des d'un punt de vista qualitatiu, advertim que es detecten diferències notables. Respecte a les *pausas* i *marcadors de continuïtat*, veiem que es localitzen principalment precedint elements nominals i ajuden a la inserció d'una nova oració simple o complexa, com s'aprecia a continuació:

{Nena de 6 anys 10 mesos}

N: *y yo juego (con, con, con) (:4) (con) (:3) con la Montse*

.....

N: *(cuán*) pero (una mi*) una piscina que de pequeños y una que es de grandes (y,y ara) o sea hago abajo (y po) y coco la cabeza*

Aquest comportament coincideix amb el mostrat pels nens del grup control, però en general les pauses són més llargues en els nens amb TEL i hi ha menys marcadors de continuïtat per mantenir el torn discursiu. Respecte a les modificacions, la seva freqüència d'aparició sembla estar directament relacionada: a) amb la longitud de l'oració i b) amb la dificultat estructural en general.

{Nen de 5 anys} N: *Si, (y,y) por> y ti* y ya y ti* > y entonces tengo una anna*

{diu *anna* en lloc de *gana*} *y un dia topé (un helao) dos helao {dice topé en lugar de compré} y y entonces pe*> yo peiro más helao {diu yo "peiro" en lloc de *quiero*}*

Com es pot apreciar, hi ha un abandonament d'oracions i modificacions fins a produir l'oració pretesa en assajos successius com a efecte de la planificació. Respecte a la modificació lèxica, el nen substitueix *un gelat* per *dos gelats*. Les modificacions d'una producció es poden realitzar a tots els nivells lingüístics (fonològic, semàntic, morfològic i sintàctic), i estan relacionades amb la funció metalingüística.

Respecte als errors de selecció lèxica i partint de les categories proposades per Fletcher (1992) i incloent algunes variacions alternatives al seu model, se'n desprenen dos patrons d'actuació: a) Nens que mostren dificultat no solament d'accedir a l'ítem lèxic, sinó que a més mostren dificultat a identificar el referent o l'acció referencial. En aquest últim cas, semblen mostrar unes tendències diferents als nens NP (grup control), sobretot a l'hora de determinar i ampliar el camp d'aplicació dels trets semàntiques verbals (Navarro, 1992). La seva dificultat d'accés sembla estar associada tant amb els ítems de major abstracció com amb aquells que posseeixen un alt grau de "representabilitat". Referent a això, hem de recordar que les paraules abstractes s'adquireixen posteriorment i comporten major dificultat conceptual; b) Nens que mostren dificultat en la recuperació d'un ítem, però que no semblen tenir problemes a l'hora d'identificar el referent en tasques d'identificació:

[Nen de 7 anys, 6 mesos] N: y en mi cumpleaños a mi (un, un) unos colores de estos del tío Juan. {diu colgadores en lloc d'auriculares}

[Nen de 9 anys, 1 mes]: (:) una cosa que cae cuando llueve

[Nena 6 anys, 10 mesos] N: Hay una, hay un) (:3) hay una piscina que hay muchos palos {dibuixa els pals a la taula amb el dit}

Per compensar aquestes dificultats, els nens amb TEL utilitzen diferents estratègies, la més utilitzada és la solució d'íctica (utilització de demostratiu sense antecedent específic), seguida dels circumloquis per al·ludir especialment a les característiques físiques de l'objecte.

En les relacions sintacticosemàntiques i en l'estructura sintàctica, es detecta una assignació incorrecta de papers temàtics que varien la seva freqüència en funció de les característiques del dèficit. Alhora que sembla detectar-se dificultat en associar els nivells sintàctics i les relacions semàntiques.

[Nen de 9 anys, 4 mesos] N: Pues mira (mi) mi madre estaba vendiendo fruta

vendiendo un hombre tenía rosa y esta dando mi madre

Respecte a la longitud de l'oració, hi ha una gran diferència entre els nens amb TEL i els nens NP. En cas dels primers, existeix una menor longitud de l'oració i menor expansió dels sintagmes. Finalment, es detecta dificultat en l'ordenació dels constituents oracionals.

[Nen 6 anys, 11 mesos] N: en los pies unas (:) zapatillas de Oliver que llevan.

En la categoria d'errors gramaticals, Fletcher (1992) inclou errors del nivell funcional i posicional. Aquests poden reflectir un dèficit de competència en el coneixement de les paraules funció. El seu ús agramatical sembla estar influït per la complexitat semànticogramatical i el pes fonètic. A través dels resultats obtinguts, es pot apreciar un índex molt més elevat d'errors presents en marcadors gramaticals obligatoris o necessaris per a la correcta estructuració gramatical. Els nens amb TEL els ometen o els utilitzen incorrectament; en aquest sentit la diferència entre nens del grup control i nens amb TEL és molt notable.

[N: nen 8 anys, 1 mes] N: Si, a veces (:) si, cuando hace de noche son de negro (:) el cielo [habla de las brujas, según el niño por la noche visten de negro como el cielo]

[Nena de 6 anys, 10 mesos] N: el que se gusta es (el) (:2) el Arare (que lo veo un cuan que lo veo a casa).*

[Nen 8 anys, 1 mes] {Se li pregunta al nen com neda} N: con los brazos moviendo.

L'índex d'errors morfològics és altament significatiu. La diferència de nombre d'errors associats a noms i a verbs es significativa, essent molt més elevat en el cas d'aquest últim. El problema podria ser degut a la dificultat imposada pels morfemes flexius, i per la relació entre el verb i els seves subcategoritzacions.

S'aprecia també en els nens amb TEL una gran dificultat a l'hora d'operar amb els morfemes derivatius que afecten tant la comprensió com l'expressió. Poden utilitzar derivats en el decurs de la conversa espontània, però no quan li demanem que faci un exercici de derivació.

[Nen de 8 anys 1 mes] ambulante (vol dir conductor), pastelería (vol dir pastelero), fulbero (vol dir futbolista).

Respecte als pronoms, apareixen dos tipus d'errors: dintre d'una mateixa oració redupliquen o utilitzen el pronom de forma inadequada, i en el cas dels personals no identifiquen el referent amb el pronom, o bé l'ometen. El pronom personal de tercera persona és el que ofereix major dificultat per a aquests nens.

{Nena de 6 anys, 10 mesos} N: el que se gusta es (el) (:2) el Larare (que lo veo un cuan) que lo veo a casa.*

Respecte a la comprensió, els nens amb TEL semblen mostrar menor dificultat en la comprensió del significat global d'una emissió, ja que aquesta es guia per principis pragmàtics. Però, quan la comprensió depèn d'estructures locals supeditades al coneixement sintàctic i morfològic, la comprensió es veu bloquejada parcialment o en la seva totalitat. D'altra banda, les estructures complexes suposen un major obstacle per a la comprensió.

{Nen de 8 anys, 1 mes} {Se li formula la pregunta sobre quin és el seu jugador preferit del Barça} N: jugar contra el Barça. I: y de todo el equipo el jugador que más te gusta? N: es el Madrid.

{Nen de 6 anys, 11 mesos} {Respon a la pregunta què cal fer per guanyar un partit de futbol} N: una copa. I: y quién gana el partido? N: no se porque aún no estoy en el equipo.

Conclusions

Un dels nostres objectius era comprovar si les dades obtingudes en aquest treball coincidien amb les procedents d'investigacions realitzades per diferents autors des de distintes perspectives metodològiques. Apreciem en general que les nostres dades coincideixen tant amb les procedents d'aquells altres en què s'havia emprat una metodologia observacional, com amb les d'aquells estudis en els quals es va utilitzar una selecció de subproves baremades, si bé en cada cas hi ha contextos específics amb diferències derivades de les seves característiques internes que no sempre en permeten la comparació.

D'altra banda, si tenim en compte l'evolució estàndard del llenguatge, els errors que es detecten en els nens amb TEL també acostumen a aparèixer en els nens que segueixen la pauta estàndard de desenvolupament, però en edats molt més primerenques a les observades. Algunes produccions serien pròpies del període telegràfic.

Si observem els controladors o "mazes", veiem que a nivell general no hi ha diferències significatives entre els dos grups de nens estudiats, però aquestes sí que apareixen quan parem atenció a les diferents subcategories. Així, els nens amb TEL mostren major dificultat en la planificació de l'oració (abandonament i intents de construcció d'ora-

cions, sobretot si són complexes) i en l'accés al lèxic; aquests dos factors combinats promouen que les pauses tinguin una major durada.

La subcategoria d'autocorreccions o modificacions és de gran importància, ja que està relacionada amb la funció metalingüística. La diferència és notable entre els participants dels dos grups estudiats, sobretot si observem la complexitat de les modificacions, ja que reflecteixen el nivell de competència lingüística del nen. En el cas dels participants amb TEL, les autocorreccions són més escasses o molt simples en aquells nivells que estan més afectats; aquests resultats coincideixen amb els estudis realitzats anteriorment (Navarro, 1993; Navarro 2001), però quan millora la competència lingüística del nen, les autocorreccions augmenten en nombre i complexitat en tots els nivells, com s'ha pogut comprovar en les diferents observacions longitudinals realitzades (Navarro, Hernández; 2004).

Respecte a la comprensió, podem dir que hi ha una relació entre aquesta i els errors sintàctics. Això és previsible si pensem que, en molts casos, els nens amb TEL es guien pel context immediat i no pels seus coneixements sintàctics a l'hora de mantenir un intercanvi comunicatiu, com s'ha pogut apreciar en els exemples exposats al llarg d'aquest treball. També es pot observar que el nombre d'inferències és menor en els nens amb TEL, la qual cosa afecta la comprensió i la interacció, essent en alguns casos la comprensió literal. D'altra banda, els nens amb TEL en moltes ocasions no adverteixen que no són entesos i, encara que se n'adonin, mostren gran dificultat a reformular les seves produccions per facilitar la comprensió a l'oïdor.

Del conjunt de dades obtingudes es desprèn que en moltes ocasions és molt difícil entendre la producció dels nens amb TEL. Si a això s'afegeix la disfluència discursiva que normalment pateixen i una comprensió deteriorada, podem deduir que la interacció amb el seu interlocutor és difícil. La producció pot ser tan intel·ligible que en moltes ocasions únicament algun component de la família és capaç d'entendre allò que el nen diu.

També es pot observar que els familiars i professors, com que no coneixen o neguen el problema que pateix el nen, poden no adaptar-se al moment evolutiu d'aquest per excés o per defecte. En aquests casos, la gestió de la informació per part de les persones que integren cada escenari no és la correcta. Així, per exemple, és freqüent que no deixin espai

al nen per a la interacció, que no respectin el temps d'espera, i que s'anticipin a les seves produccions, pensant que d'aquesta forma li faciliten la interacció. Es corre, així, el perill que el nen no faci l'esforç per demanar allò que desitja o que no entengui la funcionalitat del llenguatge.

Tenint en compte aquests aspectes i recordant l'exemple de la nena amb el qual hem iniciat aquest treball, es fàcil comprendre la gran importància que té el llenguatge en l'àmbit social, cognitiu i emocional. Però potser no ens adonem realment de la importància d'aquest fins que tenim davant nostre un trastorn del llenguatge. A través del llenguatge podem desplaçar-nos en el continuum temporal, podem evocar accions i objectes que no estan presents en el moment actual i planificar el futur; a través del llenguatge s'adquireixen nous coneixements sobre aquest i sobre altres àrees del coneixement, però, com hem pogut observar, aquests processos es poden veure compromesos en el cas dels nens amb TEL. Així, en moltes ocasions, és necessari treballar el vocabulari específic d'una àrea de coneixement, com ara les matemàtiques, per tal que el nen pugui seguir la matèria.

El llenguatge és una eina social que serveix per regular l'acció d'un mateix i dels altres; el llenguatge serveix al nen per establir relacions socials amb les persones integrants del seu entorn, resoldre problemes, compartir coneixements i emocions, activitats i jocs, entendre la ment dels altres, establir estratègies d'autocontrol, etc. En el cas dels nens amb TEL tots aquests aspectes es troben compromesos. És fàcil trobar exemples de pares de nens amb TEL que, després d'una millora important, manifesten la seva preocupació perquè el nen o la nena sembla que de cop i volta no els entengui; parlem amb el nen i ens trobem amb manifestacions com la següent: *"es que cuando yo no entendía ni me entendían no me reñían cuando hacía algo mal y ahora sí"*. Però també els pares manifesten la seva angoixa, se senten culpables d'alguna forma pel problema del nen o se senten avergonyits quan el seu fill obre la boca i algú els comenta *"es que al nen li passava alguna cosa"*, però també manifesten la seva il·lusió fent afirmacions com *"ahir va ser la primera vegada que he pogut mantenir una conversa amb la meua filla"* (en aquest moment la nena tenia set anys). De la mateixa forma, en algunes ocasions són els nens els qui manifesten la seva angoixa amb afirmacions com *"es que soy tonto porque no se hablar"*. Si aquests nens no reben l'ajuda adequada, poden aparèixer problemes emocionals, socioafectius i, segons alguns autors, a la llarga cognitius. Poden tenir una major tendència al fracàs escolar, i les oportunitats de treball

es veuran reduïdes en un futur. Però hem de pensar que les seves famílies també poden necessitar ajuda.

Amb vista a la intervenció, es fa necessari establir un model col·laboratiu que tingui en compte els contextos en els quals es troba immers el nen. Si tenim en compte els diversos escenaris podrem també elaborar programes de caràcter més ecològic que permetin la generalització d'aquells aspectes que és necessari treballar en els nens amb TEL, però a la vegada facilitarem la integració social del nen en el marc de la seva vida quotidiana, i farem d'aquesta forma una intervenció funcional. Però no hem d'oblidar la importància dels models psicolingüístics de processament del llenguatge i mai no hem de perdre de vista els aspectes emocionals i socioafectius, és a dir, hem de tenir sempre present la globalitat el nen.

Referències bibliogràfiques

- American Psychiatric Association (1994). *The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders - Fourth Edition* (DSM-IV). Washington: APA.
- Aram, D.M.; Eisele, J.A. (1994). Limits to a left hemisphere explanation form specific language impairment. *Journal of Speech and Hearing Research*, 37, 824-830.
- Bishop D, Rosenbloom L. (1987) Childhood language disorders: classification and overview. In Yule W, Rutter M, eds. *Language development and disorders*. Oxford: Mac Keith Press; p. 16-41.
- Conti-Ramsden G, Crutchley A, Botting. (1997) N. The extent to which psychometric tests differentiate subgroups of children with SLI. *J Speech Lang Hear Research*, n°40, 765-77.
- Crespo-Eguílaz, N.; Narbona, J. (2003). Perfiles clínicos evolutivos y transiciones en el espectro del trastorno específico del desarrollo del lenguaje. *Revista de Neurología*, 36 (Supl 1): S29-S35
- Fletcher, P. (1992). Subgroups in school-age language-impaired children. En Fletcher P, Hall D, eds. *Specific speech and language disorders in children: correlates, characteristics and outcomes*. London: Whurr; p. 152-65.
- Hewitt, L; Hammer, C; Yont, K; Tomblin, B. (2005). Language sampling for kindergarten children with and without SLI: mean length of utterance, IPSYN, and NDW. *Journal of communication Disorders*, 38, 197-213
- Lai, C; Fisher, S; Hurst, J; Vargha-Khadem, F; Monaco, A. (2001.) A forkhead-domain gene is mutated in a severe speech and language disorder. *Nature* 413:519-523

- Laing, S.; Espeland, W. (2005). Low intensity phonological awareness training in a preschool classroom for children with communication impairments. *Journal of Communication Disorders* 38 65–82.
 - Miler y Chapman, (1985). *Systematic Analysis of Language Transcript*. Madison: University of Wisconsin.
 - Montgomery, J. (2000). Relation of working memory to off-line and real-time sentence processing in children with specific language impairment. *Applied Psycholinguistics*, 21 (2000), 117–148
 - Montgomery, J. (2003). Working memory and comprehension in children with specific language impairment: what we know so far. *Journal of Communication Disorders*, 36 221–231
 - Navarro, M.I. (1993). Adquisición de la competencia lingüística y su relación con los mazes en niños disfásicos. *Actes del IX Congrés de Llenguatges Naturals i Llenguatges Formals*. Barcelona: PPU, pp.355-361.
 - Navarro, M. I. (1997). *Estructuras lingüísticas y déficit de lenguaje*. Tesis doctoral. Univ. Barcelona.
 - Navarro Ruiz, M.I.; Rallo Fabra, L. (2001). Characteristics of mazes produced by Specific Language Impairment Children. *Journal of Clinical Linguistic and Phonetic*. Vol 15, no. 1 & 2 pp. 63-66
 - Navarro, M.I., Hernández, E. (2004). *Desarrollo de las habilidades metalingüísticas: aplicación a la evaluación e intervención de un niño con un déficit semántico pragmático*. II Congreso Internacional de Atención Temprana. Santiago de Compostela
 - Neville, H.; Coffey, S.; Holcomb, P.; Tallal, P. (1993). The neurobiology of sensory and language processing in language-impaired children. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 5:2, 235-253.
 - Plante, E.; Swisher, L.; Vance, R.; Rapasak, S. (1991). MRI finding in boys with specific language impairment. *Brain and Language*. 41, 52-66
 - Plante, E.; (1991). MRI finding in the parents and siblings of specifically language-impaired boys. *Brain and Language*, 41, 67-80.
 - Rapin, I.; Allen, D. (1988). Síndromes in developmental dysphasia and adult apraxia. En Fred Plum (Ed.) *Language Communication and the Brain*. New Cork: Raven Press.
 - Tallal, P. (2000). Experimental studies of language learning impairments: from research to remediation. En DVM Bishop y L.B. Leonard (Eds.) *Speech and Language Impairment in Children*. Hove: Psychology Press.
- Agraïments: Agraïm l'ajuda en el tractament de dades estadístiques a Francisco Javier Bueno García.*

ABSTRACT

El Trastorno Específico del Lenguaje (TEL) es un déficit lingüístico que afecta al normal desarrollo del lenguaje. En él puede verse implicada tanto la comprensión como la expresión, al tiempo que se muestra un rendimiento cognitivo superior al lingüístico. El objetivo de este trabajo es estudiar el perfil psicolingüístico de niños con TEL. Se estudian dieciséis niños, ocho con TEL y ocho que siguen la pauta estándar de desarrollo del lenguaje (NP), comprendidos todos ellos entre los 5 y 9; 4 años de edad. Se aprecian diferencias notables entre los dos grupos de niños estudiados tanto en el aspecto cuantitativo como cualitativo. Puede observarse que la comprensión se relaciona directamente con los errores gramaticales y sintácticos en los niños con TEL. También destacan las relaciones existentes entre errores de formulación y errores gramaticales y sintácticos, y entre estos dos últimos. Las características que muestran los niños con TEL comprometen su proceso de escolarización y su integración social.

Specific Language Impairment (SLI) is a linguistic deficit that affects the normal language development. Both comprehension and expression may be involved, with cognitive achievement being higher than linguistic performance. The aim of this work is to study the psycholinguistic profile of children with SLI. 16 children are studied, eight with SLI and eight with the standard pattern of language development (NP), with ages ranging from 5 to 9.4 years. The differences are remarkable between both groups of children both at a quantitative and qualitative level. We can observe that comprehension is directly related to grammar and syntactic mistakes in children with SLI. Moreover, the relation between formulation mistakes and grammar and syntactic mistakes also stands out. The characteristics of children with SLI jeopardize their schooling process and their social integration.

Le Trouble Spécifique du Langage (TSL) est une déficience linguistique qui affecte le développement normal du langage. La compréhension et l'expression peuvent tous deux être impliquées, avec un rendement cognitif supérieur au rendement linguistique. L'objectif de ce travail est d'étudier le profil psycholinguistique des enfants atteints d'un TSL. 16 enfants ont été évalués, huit sont atteints d'un TSL et huit suivent le modèle standard de développement du langage (NP). Tous sont âgés de 5 à 9 ans, soit 4 ans d'écart. Les différences sont considérables entre les deux groupes d'enfants tant au niveau quantitatif qu'au niveau

qualitativ. On observe que la compréhension est directement liée aux erreurs grammaticales et syntaxiques chez les enfants atteints d'un TSL. Il convient également de souligner les relations qui existent entre les erreurs de formulation et les erreurs grammaticales et syntaxiques mais aussi entre les erreurs grammaticales et les erreurs syntaxiques. Les caractéristiques qui mettent en évidence les enfants atteints d'un TSL impliquent leur processus de scolarisation et leur intégration sociale.